

TIL VA IDENTIKLIK: O'ZBEK TILINING OILAVIY MUHITDA SAQLANISHI

Nurmatova Shohista Sherali qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat O'zbek
tili va adabiyoti universiteti, O'TA 4-kurs
+998885922728 shohistanurmatova560@gmail.com
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18227873>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 05-yanvar 2026 yil
Ma'qullandi: 10-yanvar 2026 yil
Nashr qilindi: 13-yanvar 2026 yil

KEY WORDS

til va identiklik, o'zbek tili, oilaviy muhit, milliy o'zlik, til uzluksizligi, til ijtimoiylashuvi

ABSTRACT

Mazkur maqolada til va identiklik o'rtasidagi uzviy bog'liqlik masalasi o'zbek tili misolida oilaviy muhit kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqotda tilning shaxs va milliy identiklikni shakllantiruvchi asosiy omil sifatidagi o'rni yoritilib, oilaning tilni avloddan avlodga uzatishdagi ijtimoiy-madaniy vazifasi ochib beriladi. O'zbek tilining oilaviy muloqotda qo'llanishi, uning funksional imkoniyatlari, globallashuv va ko'p tillilik sharoitida yuzaga kelayotgan muammolar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada tilni saqlash va rivojlantirishda oilaviy til siyosatining ahamiyati asoslab beriladi

Til jamiyat hayotining eng muhim ijtimoiy-madaniy hodisalaridan biri bo'lib, u shaxsning o'zini anglash jarayoni va milliy identiklikning shakllanishida asosiy vosita hisoblanadi. Til orqali inson nafaqat fikr bildiradi, balki o'z tarixiy xotirasi, madaniy qadriyatlari va ijtimoiy tajribasini avloddan avlodga yetkazadi.¹ Shu ma'noda, til va identiklik masalasi zamonaviy tilshunoslik, sotsiologiya va madaniyatshunoslik fanlarining muhim tadqiqot obyektiga aylangan.²

O'zbek tili milliy o'zlikning muhim belgisi sifatida, avvalo, oilaviy muhitda shakllanadi va mustahkamlanadi. Bola ilk til ko'nikmalarini aynan oila doirasida egallaydi³. Shu sababli oilaviy muhit tilning saqlanishi va barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Identiklik tushunchasi shaxsning o'zini muayyan ijtimoiy, milliy yoki madaniy guruhga mansub deb bilishi bilan bog'liq murakkab jarayondir. Til esa ushbu jarayonning markaziy komponenti bo'lib, identiklikning ramziy ifodasi vazifasini bajaradi. Tilshunoslikda til shunchaki kommunikativ vosita emas, balki madaniy xotira va kollektiv tafakkurning tashuvchisi sifatida talqin qilinadi.

Ko'plab tadqiqotlarda ona tili shaxs identikligining asosiy tayanchi ekani qayd etiladi. Ayniqsa, oilaviy muhitda tilning tabiiy va muntazam qo'llanishi shaxsda mustahkam lingvistik

¹ Mahmudov N. Til va madaniyat

² Edwards J. Language and Identity

³ Fishman J. A. Language and Ethnicity

va madaniy identiklikni shakllantiradi.⁴ Bu jarayonda ota-onaning tilga bo'lgan munosabati va kundalik muloqotdagi til tanlovi muhim rol o'ynaydi.

O'zbek oilasida til nafaqat muloqot vositasi, balki tarbiya, axloqiy qadriyatlar va milliy urf-odatlarini uzatish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Oilaviy suhbatlar, ertaklar, maqol va matallar orqali bolaga til bilan birga milliy dunyoqarash ham singdiriladi.⁵

O'zbek tilining oilaviy muhitda faol qo'llanishi uning leksik boyligi, ifodaviy imkoniyatlari va emotsional rang-barangligini saqlab qolishga xizmat qiladi. Ayniqsa, ona tilida olib borilgan muloqot bolaning psixologik rivoji va nutq madaniyatining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy globallashtirish jarayonlari, migratsiya va axborot texnologiyalarining keng tarqalishi ko'p tillilik holatini kuchaytirmoqda. Bu holat ayrim oilalarda ona tilining chekinishi, xorijiy tillarning ustuvor mavqega chiqishiga olib kelmoqda. Natijada, til uzluksizligi va milliy identiklikka putur yetishi ehtimoli yuzaga keladi.

Bunday sharoitda oilaviy til siyosati muhim ahamiyat kasb etadi. Agar oila ongli ravishda o'zbek tilini kundalik muloqotning asosiy vositasi sifatida saqlab qolsa, tashqi omillar tilning yo'qolishiga olib kelmaydi. Aksincha, ko'p tillilik sharoitida ham ona tili yetakchi identiklik belgisi bo'lib qoladi.

O'zbek tilining oilaviy muhitda saqlanishi milliy madaniyatning uzviyligini ta'minlaydi. Til orqali xalqning tarixiy xotirasi, qadriyatlari va ijtimoiy tajribasi uzluksiz davom etadi. Bu jarayon milliy ong va fuqarolik mas'uliyatini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Oilada ona tiliga e'tibor qaratilishi jamiyat miqyosida til madaniyatining yuksalishiga xizmat qiladi. Chunki tilning ijtimoiy hayotdagi mustahkamligi aynan oiladan boshlanadi.

O'zbek tilining oilaviy muhitda saqlanishi avlodlararo til uzatish jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir. Tilning tabiiy uzatilishi ko'pincha norasmiy muloqot shakllari — kundalik suhbatlar, oilaviy marosimlar, urf-odatlar va og'zaki ijod namunalari orqali amalga oshadi. Bunda katta avlod vakillarining faol ishtiroki tilni saqlashda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, bobo-buvilar tomonidan beriladigan og'zaki nutq namunalari tilning tarixiy qatlamlari va milliy tafakkur unsurlari mujassam bo'ladi.

Avlodlararo muloqotning uzilishi yoki cheklanishi esa til uzluksizligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli zamonaviy oilalarda avlodlararo kommunikatsiyani kuchaytirish, bolalarni ona tilida faol muloqotga jalb etish o'zbek tilining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Oilaviy til siyosati tushunchasi ota-onaning ongli ravishda til tanlovi va uni kundalik muloqotda qo'llashga bo'lgan munosabatini anglatadi. Agar oila a'zolari o'zbek tilini asosiy muloqot vositasi sifatida belgilasa, bolada tilga nisbatan ijobiy munosabat shakllanadi. Bu jarayonda ota-onaning nutq madaniyati, so'z tanlashdagi aniqligi va tilga bo'lgan hurmati muhim ahamiyat kasb etadi.

Ko'p tilli muhitda yashayotgan oilalarda ham o'zbek tilining ustuvorligini saqlash mumkin. Bunda xorijiy tillarni o'rganish ona tilini cheklash hisobiga emas, balki uni mustahkamlash bilan birga olib borilishi zarur.⁶ Bu yondashuv bolada ko'p tillilik bilan bir qatorda mustahkam milliy identiklikni shakllantiradi.

⁴ Safarov Sh. Lingvokulturologiya asoslari

⁵ Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch

⁶ Rasulov R. Til va tafakkur munosabatlari

Ona tilida olib borilgan oilaviy muloqot emotsional yaqinlikni kuchaytiradi. O'zbek tilining ifodaviy va emotsional boyligi oilaviy munosabatlarda samimiyligni ta'minlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bola uchun ona tili orqali berilgan mehr, nasihat va tushuntirishlar psixologik jihatdan chuqurroq ta'sir ko'rsatadi.

Shu jihatdan qaralganda, oilaviy muhitda o'zbek tilidan foydalanish nafaqat lingvistik, balki psixologik barqarorlikni ham ta'minlaydi. Til orqali yuzaga keladigan emotsional bog'lanish shaxsning ijtimoiylashuv jarayonida muhim rol o'ynaydi.

Zamonaviy raqamli texnologiyalar oilaviy muloqot xarakterini o'zgartirmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar, multfilmlar va mobil ilovalar til tanloviga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Agar bu resurslar asosan xorijiy tillarda bo'lsa, bolada o'zbek tiliga bo'lgan ehtiyoj kamayishi mumkin.

Shu bois, oilalarda o'zbek tilidagi raqamli kontentdan foydalanishni rag'batlantirish muhimdir. O'zbek tilidagi elektron kitoblar, audioertaklar va ta'limiy platformalar oilaviy til amaliyotini boyitib, tilni zamonaviy sharoitda saqlashga xizmat qiladi.

Kelajakda o'zbek tilining oilaviy muhitda barqaror saqlanishi tilga bo'lgan ongli munosabat bilan bog'liq bo'ladi. Ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va davlat til siyosati oilaviy til amaliyotini qo'llab-quvvatlashi zarur. Biroq tilning haqiqiy tayanchi — oila ekani o'z ahamiyatini yo'qotmaydi.

Oilada shakllangan til madaniyati jamiyat miqyosida tilning ijtimoiy nufuzi va funksional imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu jihatdan, o'zbek tilini oilaviy muhitda saqlash masalasi strategik madaniy vazifa sifatida qaralishi lozim.

O'zbek tilining oilaviy muhitda saqlanishida til nufuzi va ijtimoiy baho muhim omil hisoblanadi. Agar oila doirasida ona tiliga hurmat bilan qaralsa, uni qadrlash va e'zozlash muhitda mustahkam qaror topsa, bolada ham o'zbek tiliga nisbatan ijobiy til munosabati shakllanadi. Tilga bo'lgan bunday munosabat faqat muloqot bilan cheklanmay, balki kitob o'qish, oilaviy tadbirlar, milliy bayramlar va madaniy an'analarda tilning faol qo'llanishi orqali yanada mustahkamlanadi. Natijada, o'zbek tili oilada shunchaki aloqa vositasi emas, balki madaniy qadriyat sifatida anglanadi.

Shuningdek, oilaviy muhitda o'zbek tilining saqlanishi shaxsning ijtimoiy moslashuvi jarayoniga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ona tilini mukammal egallagan shaxs boshqa tillarni o'zlashtirishda ham lingvistik tayanchga ega bo'ladi. Bu holat tilshunoslikda til transferi va kognitiv rivojlanish bilan izohlanadi. Demak, o'zbek tilining oilada mustahkam asosda shakllanishi nafaqat milliy identiklikni, balki shaxsning intellektual va kommunikativ salohiyatini ham oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, til va identiklik o'rtasidagi uzviy munosabat o'zbek tilining oilaviy muhitda saqlanishi misolida yaqqol namoyon bo'ladi. Oila tilning birlamchi ijtimoiylashuv makoni sifatida shaxsning lingvistik, madaniy va milliy o'zligini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. O'zbek tilining kundalik oilaviy muloqotda muntazam va ongli qo'llanishi uning leksik, semantik hamda emotsional imkoniyatlarini saqlab qolish bilan birga, avlodlararo til uzluksizligini ta'minlaydi. Globallashuv, ko'p tillilik va raqamli muhit sharoitida yuzaga kelayotgan til chekinishi xavflari aynan oilaviy til siyosatini mustahkamlash orqali bartaraf etilishi mumkin. Ona tiliga nisbatan hurmat, ijobiy til munosabati va madaniy qadriyatlarni til orqali uzatish oilada shakllansa, jamiyat miqyosida ham o'zbek tilining ijtimoiy nufuzi va funksional barqarorligi ta'minlanadi. Shu bois, o'zbek tilini saqlash va rivojlantirish masalasi

nafaqat davlat yoki ta'lim tizimi, balki har bir oilaning madaniy va ijtimoiy mas'uliyati sifatida qaralishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.
2. Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent: Fan, 2010. – 204 b.
3. Yo'ldoshev M. O'zbek tilining ijtimoiy funksiyalari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2015. – 220 b.
4. Rasulov R. Til va tafakkur munosabatlari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 198 b.
5. Safarov Sh. Lingvokulturologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2008. – 160 b.
6. Fishman J. A. Language and Ethnicity (Til va etnik identiklik). – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 367 b.
7. Edwards J. Language and Identity (Til va identiklik). – Cambridge: Cambridge University Press, 2009. – 324 b.
8. Crystal D. Language Death (Tillarning yo'qolishi). – Cambridge: Cambridge University Press, 2000. – 204 b.
9. Spolsky B. Language Policy (Til siyosati). – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 250 b.

INNOVATIVE
ACADEMY